

**Struktura nadání dětí předškolního věku:
výsledky skríninku v Královéhradeckých školách**

Jana Marie Havigerová, Jana Příbylová

jana.havigerova@uhk.cz

Anotace

Předložený příspěvek má charakter deskriptivní studie, cílem je popsat strukturu nadání dětí předškolního věku v Královéhradeckých mateřských školách. Studie předkládá výsledky získané metodou Škála charakteristik nadání (Characteristics of Giftedness Scale) vyplňovanou učitelkami MŠ. Metoda obsahuje 25 položek, které popisují chování typické pro nadané děti, posuzovaných na čtyřbodové škále (od nesouhlasí po zcela souhlasí). V rámci skríninku bylo posuzováno 805 z 945 dětí předškolního věku evidovaných odborem školství Magistrátu města Hradec Králové. Na základě celkového skóre bylo nominováno 35 dětí jako potenciálně mimořádně rozumově nadaných, aktuálně probíhá psychologická diagnostika úrovně kognitivního nadání těchto dětí. Aktuální data popisující strukturu nadání celého souboru předškolních dětí dle metody CGS slouží jako podpůrný materiál pro odbor školství, napomáhají identifikovat silné a slabé stránky těchto dětí a přizpůsobit vzdělávání úrovní jejich nadání a z toho plynoucím potřebám.

Klíčová slova

skrínink; škála charakteristik nadání; děti předškolního věku, rodové rozdíly

Dedikace

Tato práce vznikla za podpory Grantové agentury ČR [grant číslo GAP407/11/0426 Ready to ask?].

Úvod

Chceme-li se zabývat nadáním, musíme si nejdříve uvědomit, že nadání je pojem, který zahrnuje specifické dispozice a individuální schopnosti jednotlivce. Už jeho definice není jednoduchá, protože existuje řada přístupů a pohledů na obsah tohoto pojmu. Pro ilustraci můžeme vybrat například charakteristiku z psychologického slovníku (Hartl, Hartlová, 2000, str. 338), kde se uvádí, že: „nadání je soubor vloh jako předpoklad pro úspěšné rozvíjení

schopností; nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při činnosti tělesné i duševní.“ Tyto schopnosti se projevují často už od nejútlejšího věku a u dětí v předškolním období již můžeme často pozorovat řadu individuální zvláštností a odlišností.

Samotných druhů činností, ve kterých se může nadání jednotlivce projevit, je celá řada. Většina autorů zabývajících se touto problematikou proto charakterizovala ve své práci několik různých druhů nadání. K těm základním můžeme jistě zahrnout následující klasifikaci uplatněnou zejména u dětí předškolního věku (Hříbková, 1999):

1. kreativní oblast (bohatá fantazie a představivost uplatněná při manipulaci s předměty a aktivní tvorbě), 2. sociální oblast, (schopnost empatie, sociabilita) 3. intelektová oblast (rozumové nadání, schopnost logického řešení problémů), 4. specifické oblasti (založené na individuálních zájmech jednotlivců například o hudbu, pohyb, umělecké činnosti a pod.), 5. oblast řeči (vyznačuje se bohatým slovníkem a časným rozvojem řeči), 6. oblast jemné a hrubé motoriky (obratnost, zručnost, v dětství se projevuje zejména brzkým sezením, lezením či chůzí a zálibou v manipulaci s předměty)

Zúžíme-li náš pohled na oblast rozumových, intelektových schopností, neboli zjednodušeně inteligence, můžeme při mapování různých druhů nadání vyjít z teorie mnohočetných inteligencí Howarda Gardnera (Gardner 1999, cit. dle Havigerová, 2011). Na základě tohoto pojetí můžeme definovat devět základních druhů inteligence: 1. logicko-matematická (porozumění významu znaků a číselných symbolů, abstraktní a logické myšlení), 2. jazyková (porozumění a cit pro jazyk a jeho strukturu), 3. prostorová (schopnost vizuálního vnímání a práce s vizuálními představami), 4. tělově-pohybová (obratnost, zručnost, koordinace pohybu), 5. hudební (cit pro rytmus, melodii, skladbu a vnímání tónů), 6. intrapersonální (schopnost pozorovat a vnímat svoje pocity a zacházet s nimi), 7. interpersonální (schopnost empatie a porozumění pro druhé, sociální komunikace), 8. přírodovědná (schopnost pozorovat, poznávat a rozumět přírodě) a 9. existenciální (schopnost vnímat a zabývat se otázkami lidské existence – předmět filozofie, etiky apod.).

Cíle výzkumu

Předložená studie prezentuje dílčí výsledky rozsáhlejšího výzkumného šetření zaměřeného na analýzu informačního chování a pohotovosti dětí klást otázky v pregramotném a ranně gramotném období. Cílem tohoto příspěvku je popsat strukturu nadání dětí předškolního věku v Královéhradeckých mateřských školách podle výsledků ve skřínkové metodě CGS (Characteristics of Giftedness Scale) vyplňované učitelkami MŠ. Sekundárním cílem je

poskytnout přehled o struktuře nadání budoucích prvňáčků v kontextu primární edukace a pedagogicko-psychologické péče a vytipovat děti potenciálně mimořádně rozumově nadané.

Metoda

Studie předkládá výsledky získané metodou CGS vyplňovanou učitelkami MŠ. Metoda obsahuje 25 položek, které popisují chování typické pro nadané děti a respondent zaškrťává míru projevů posuzovaného dítěte na čtyřbodové škále (od nesouhlasí po zcela souhlasí). Autorkou metody je Linda Silvermanová a podrobněji o metodě referujeme v odborném tisku - korelační studie potvrdila souběžnou validitu metody s celkovým skórem ve WISC na reprezentativní populaci předškoláků (viz Havigerová & Juklová, 2013, v recenzním řízení). Naše výsledky jsou v souladu s výsledky Silvermanové – s pravděpodobností 98 % platí, že děti, které dosahují skóru 82 bodů a více jsou děti mimořádně rozumově nadané. Metoda je volně k dispozici v české, polské a anglické verzi na webových stránkách výzkumného projektu Ready to ask? (r2a.uhk.cz).

Procedura

Ve spolupráci s magistrátem města Hradec Králové byly v prosinci 2012 osloveny všechny mateřské školy spadající pod gesci odboru školství, aby jejich učitelky vyplnily škálu pro všechny děti ze své školky, které jsou zařazeny do vzdělávání jako předškoláci (tj. děti, které v lednu půjdou na zápis do základní školy). Škála byla vyplňována online na webových stránkách výzkumného projektu r2a.uhk.cz. Ve školním roce 2012/13 je v Hradci Králové monitorováno 945 dětí předškolního věku. Pro tuto studii byla využita data zaznamenaná učitelkami do 31.1.2013 - k tomuto datu byly vyplněny dotazníky pro 805 dětí.

Výzkumný soubor

N=805 dětí zařazených do předškolního vzdělávání v mateřských školách spadajících do gescie Magistrátu města Hradec Králové, z toho 416 chlapečků a 389 holčiček.

Výsledky

Struktura obecné míry nadání dětí předškolního věku v Královéhradeckých mateřských školách podle celkového skóru dosaženého ve skříninkové metodě CGS (Characteristics of Giftedness Scale) vyplňované učitelkami MŠ je popsána v tabulce 1.

Tabulka 1: CGS celkový skór: descriptive statistics (N=805)

	Celý soubor	chlapci	dívky
N	805	416	389
Průměr	58,44	56,59	60,42
Medián	59,00	57,00	62,00
Modus	59	67	70
SD	13,555	13,431	13,424
Minimum	25	25	27
Maximum	93	92	93
Percentil 25	48,00	47,00	50,00
Percentil 50	59,00	57,00	62,00
Percentil 75	68,00	66,75	70,00

V tabulce 2 jsou uvedeny deskriptivní statistické údaje pro průměrné skóry dosažené v jednotlivých položkách CGS, přičemž uvedené hodnoty lze chápat tak, že dítě (v porovnání s vrstevníky) danou charakteristiku: neprojevuje (1) → není jisté (2) → projevuje (3) → rozhodně projevuje (4).

Tabulka 2: CGS jednotlivé položky: deskriptivní statistické údaje (N=805)

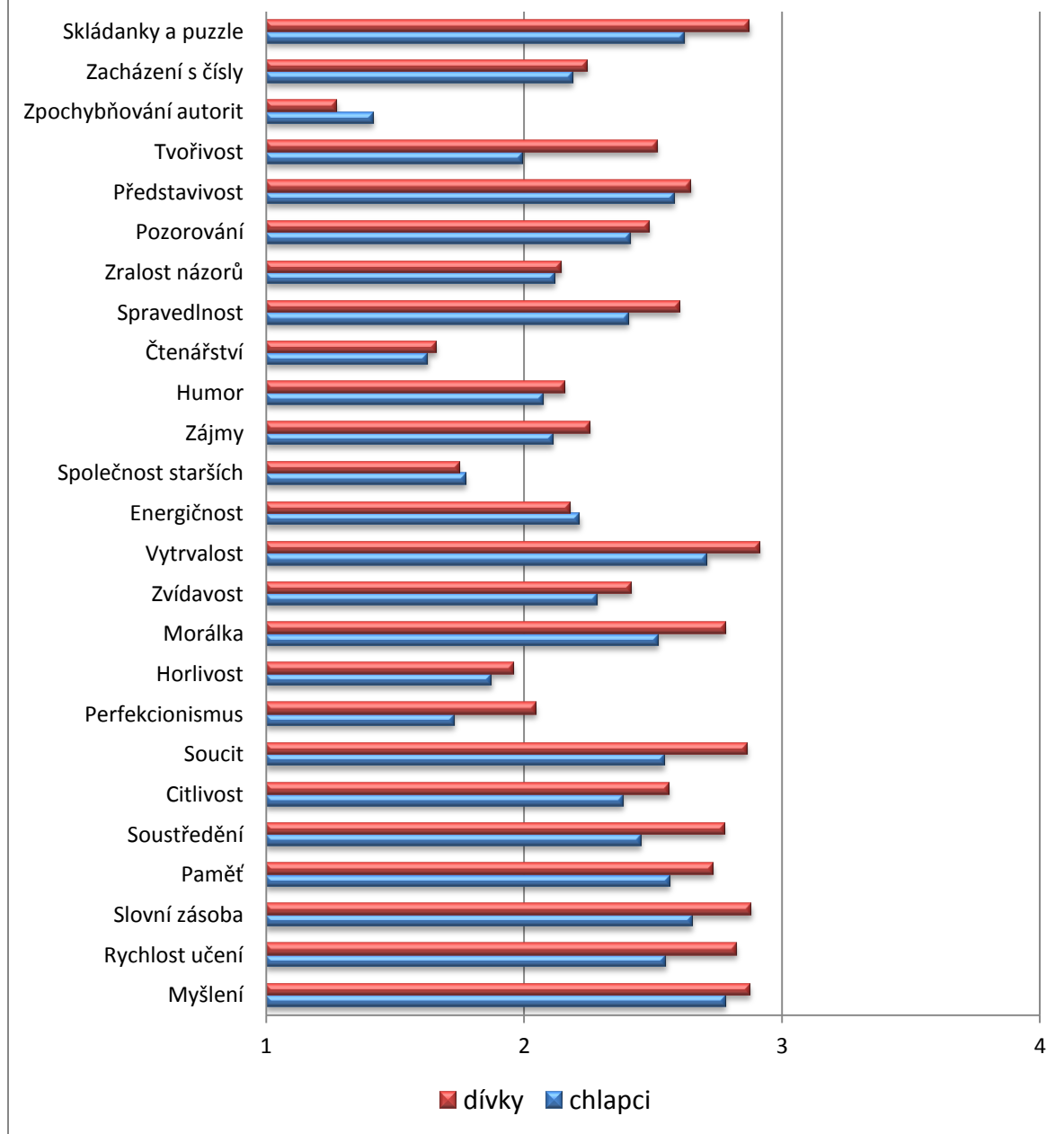
Položka	Průměr	Medián	Rozptyl	SD	Min	Max	Rozsah
01. Myslí mu to dobře	2,83	3	,812	,901	1	4	3
02. Učí se rychle	2,68	3	,896	,946	1	4	3
03. Má rozsáhlou slovní zásobu	2,76	3	,932	,966	1	4	3
04. Má výbornou paměť	2,65	3	,893	,945	1	4	3
05. Vydrží se dlouho soustředit	2,61	3	1,00	1,00	1	4	3
06. Velmi citlivé (zranitelné)	2,47	3	1,08	1,04	1	4	3
07. Projevuje soucit	2,70	3	,668	,817	1	4	3
08. Puntičkářské (perfekcionista)	1,88	2	,971	,986	1	4	3
09. Horlivé, náruživé	1,92	2	,921	,960	1	4	3
10. Morálně citlivé	2,64	3	,645	,803	1	4	3
11. Silně zvědavé	2,35	3	1,05	1,02	1	4	3
12. Vytrvalé, když je něčím zaujaté	2,81	3	,803	,896	1	4	3
13. Energické	2,20	2	1,17	1,08	1	4	3
14. Dává přednost společnosti starších či dospělých	1,76	2	,714	,845	1	4	3
15. Má široký okruh zájmů	2,18	2	,904	,951	1	4	3
16. Má skvělý smysl pro humor	2,12	2	,831	,912	1	4	3
17. Předčasný nebo vášnivý čtenář	1,64	1	,733	,856	1	4	3
18. Stará se o čestnost, spravedlnost	2,50	3	,808	,899	1	4	3
19. Občas má na svůj věk zralé názory	2,13	2	1,07	1,03	1	4	3
20. Je dychtivý pozorovatel	2,45	3	,897	,947	1	4	3
21. Má živou představivost	2,61	3	,762	,873	1	4	3
22. Je velmi tvořivé	2,25	2	1,12	1,06	1	4	3
23. Má tendenci zpochybňovat autority	1,35	1	,525	,725	1	4	3

24. Obratně zachází s čísly	2,21	2	,995	,997	1	4	3
25. Dobré ve skládkách a puzzle	2,74	3	,711	,843	1	4	3

Z tabulky 1 je patrné, že průměrné královéhradecké dítě předškolního věku dobře myslí, rychle se učí, má rozsáhlou slovní zásobu, výbornou paměť, vydrží se soustředit, je citlivé (všeobecně i morálně), projevuje soucit, je silně zvědavé, vytrvalé, energické, s širokým okruhem zájmů, smyslem pro humor, stará se o spravedlnost, má zralé názory, je dychtivý pozorovatel, má živou představivost, obratně zachází s čísly a je dobré ve skládkách a puzzle a na druhé straně spíše není puntíčkářské, náruživé, nedává přednost společnosti starších, není předčasný čtenář a nemá tendenci zpochybňovat autority.

Přirozeně lze očekávat, že se mezi sebou bude lišit průměrná holčička od průměrného chlapečka. Jak vypadá průměrný chlapeček a průměrná holčička ukazuje graf 1 (hodnota 2 je chápána tak, že dítě v porovnání s vrstevníky projevuje danou charakteristiku průměrně).

Průměrné skóry jednotlivých položek CGS

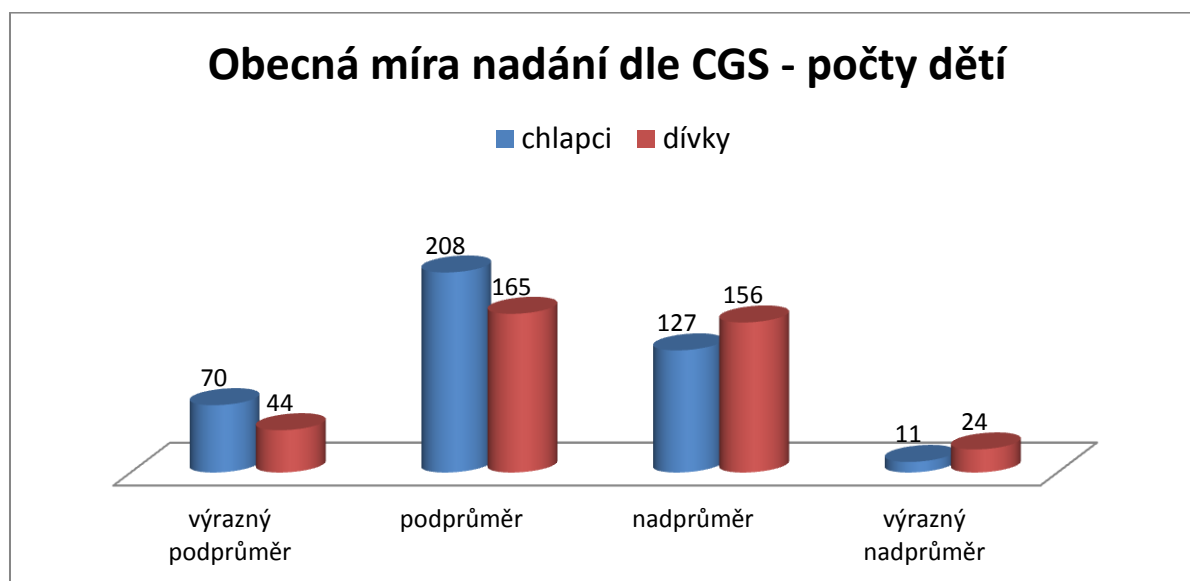

Z grafu 1 lze vyčíst, že (průměrně) dívky podle učitelek projevují většinu sledovaných charakteristik více než chlapci - statisticky průkazný rozdíl mezi dívkami a chlapci byl metodou dvouvýběrového t-testu potvrzen u položek, které ukazuje tabulka 3), s jedinou výjimkou a to je položka 23, ve které více skórují chlapci, kteří podle učitelek mají větší tendenci zpochybňovat autority než děvčata.

Tabulka 3: CGS jednotlivé položky z hlediska genderu: dvouvýběrový t-test (N=804)

Položka CGS (chlapci – dívky)	t	df	p	Rozdíl průměrů
02. Učí se rychle	-4,157	803	,000	-,275
03. Má rozsáhlou slovní zásobu	-3,404	803	,001	-,230
04. Má výbornou paměť	-2,525	803	,012	-,168
05. Vydrží se dlouho soustředit	-4,659	803	,000	-,324
06. Velmi citlivé (zranitelné)	-2,435	803	,015	-,178
07. Projevuje soucit	-5,621	803	,000	-,318
08. Puntičkářské (perfekcionista)	-4,595	803	,000	-,316
10. Morálně citlivé	-4,644	803	,000	-,260
12. Vytrvalé, když je něčím zaujaté	-3,240	803	,001	-,204
15. Má široký okruh zájmů	-2,151	803	,032	-,144
18. Stará se o čestnost, spravedlnost	-3,098	803	,002	-,195
22. Je velmi tvořivé	-7,228	803	,000	-,524
23. Má tendenci zpochybňovat autority	2,718	803	,007	,138
25. Dobré ve skládkách a puzzle	-4,274	803	,000	-,251

Rozložení souboru z hlediska celkové míry nadání a to podle pohlaví ukazuje graf 2. Děti jsou rozděleny do skupin podle celkového dosaženého skóru, kritériem je matematické rozdělení teoretického rozsahu testu (25 bodů minimum, 100 bodů maximum): výrazný podprůměr 25 – 43 bodů, podprůměr 44 – 62 bodů, nadprůměr 63 – 81 bodů, výrazný nadprůměr 82 – 100 bodů.

Z přehledu o struktuře celkové míry nadání budoucích prvňáčků je patrné, že královéhradecké učitelky mohou očekávat v příštím školním roce 114 dětí výrazně podprůměrných (z hlediska charakteristik nadání), více chlapců, 373 dětí podprůměrných, více chlapců, 283 dětí nadprůměrných, více dívek a 35 dětí výrazně nadprůměrných, které měly celkový skór v rozmezí 82-93 bodů a také zde více dívek. Podle metodiky autorky je pro skřínink

mimořádného nadání postačující mírnější hranice 75 bodů, kterou v našem souboru splnilo 98 dětí. Ze souboru 805 dětí, které prošly skríninkem je dle výsledků naší studie nominováno pro podrobnou pedagogicko-psychologickou diagnostiku nadání přibližně každé desáté dítě.

Diskuse

Podíváme-li se na rozdělení výsledků celkového skóru do čtyř skupin s ohledem na gender, pak výsledky ukazují, že metoda CGS vyplňovaná učitelkami mateřských škol vede k tomu, že mezi podprůměrnými výsledky dominují chlapci, zatímco mezi nadprůměrnými dívky – podle přísnějšího kritéria pro skrínink mimořádného rozumového nadání vyšlo v našem souboru 11 chlapců a 24 (tedy více než dvojnásobek) dívek. Tyto rodové rozdíly mohou být dány mj. rodovými stereotypy uplatňovanými při výchově dětí v domácím prostředí (rodiče přirozeně potlačují femininní projevy u synů a naopak), rodovými stereotypy nevědomky uplatňovanými učitelkami (Havigerová, 2012, kap. 3) či implicitními teoriemi nadání učitelek mateřských škol (Havigerová, 2012, kap. 1). Zdrojem výsledných genderových odlišností v zastoupení chlapců a holčiček v jednotlivých kategoriích může být též charakter metody (jsou zde obsaženy např. femininní položky typu „projevuje soucit“, ve kterých chlapci skórují méně a mohou je znevýhodňovat, ale i naopak). V této souvislosti bych chtěla vyslovit poněkud kontroverzní myšlenku, že iniciátory a hlavními autory většiny nástrojů používaných pro diagnostiku nadání jsou muži (Terman, Amtauer, Woodcock...), zatímco autorkou analyzované skríninkové metody je Linda Silvermanová, tedy žena. Je možné, že i při tvorbě nástrojů pro skrínink a diagnostiku nadání se implicitně promítají genderové stereotypy autorů?

Závěr

V královéhradeckých školkách proběhl na přelomu roku 2012/13 skrínink nadání dětí předškolního věku. Učitelky mateřských škol vyplnily dotazníky pro 805 dětí (98 % všech předškoláků). Výsledky ukazují, že podle učitelek můžeme v nadcházejícím školním roce očekávat 35 prvňáčků s mimořádným rozumovým nadáním. Rodiče těchto dětí jsou kontaktováni a výsledky skríninku budeme ověřovat standardními psychodiagnostickými nástroji. Zajímavé je sledování rodových rozdílů, kdy v rámci tohoto skríninku se jeví dívky jako celkově nadanější. Souvislost může být s rodovými stereotypy – faktem je, že hodnotitelkami byly ženy a autorkou skríninkové metody je rovněž žena. Tyto hypotézy je však nutno dále prověřit.

Použité zdroje

- Bakičová, Hana a Ruß-Mohl, Stephan. (2005) *Žurnalistika: komplexní průvodce praktickou žurnalistikou*. Praha: Grada.
- Buckingham, David. (2003). *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Cambridge: Polity Press.
- Doležalová, Jana. (2005) *Funkční gramotnost*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Gorard, S. (2001). *Quantitative Methods in Educational Research*. London: Continuum
- Havigerová, Jana Marie: Pupils' Information Behaviour – Introduction, Survey and Theoretical Background. In: *Nowosad Inetta & Milkowska Grażyna (Eds.): A Child in School Setting*. Toruń: Adam Maszalek, 2011..
- Information Literacy Competency Standards for Higher Education. (2000). In: ACRL - Association of College & Research Libraries [online] 2000. [cit. 2013-01-08] Available at:
<http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/informationliteracycompetency.cfm>
- Kubey, Robert W., ed. (1997). *Media Literacy in the Information Age: Current Perspectives*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Manuel, Kate. (2002). How First-Year College Students Read Popular Science: An Experiment in Teaching Media Literacy Skills.“ In: *Studies in Media & Information Literacy Education (SIMILE)*, [online]. Issue. 2, Number 2. Toronto: University of Toronto Press. [cit. 2013-01-10]. Available at:
<http://www.utpjournals.com/simile/issue6/manuelAuthorX1.html>
- Media education in Canada: an overview. (2006). In: *Media awareness network* [online]. 2006 [cit. 2013-01-08]. Available at: http://www.media-awareness.ca/english/teachers/media_education/media_education_overview.cfm
- Potter, James W. (2004). *Theory of Media Literacy: a Cognitive Approach*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.
- Rabušicová, Milada. (2002). *Gramotnost: staré téma v novém pohledu*. Brno: Georgetown
- Silverblatt, Art. (1997). *Dictionary of Media Literacy*. Westport: Greenwood Press.
- Wilson, T. D. (2006). Rethinking information behaviour research: an activity theory approach. In: *Information Use in Information Society. Proceedings of International Conference. Bratislava*. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií.

- WILSON, T. D. (2000). Human Information Behavior. In: Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline [online]. 2000, vol. 3, no. 2, pp. 49-55. [cit. 2013-01-12]. Available at: <http://inform.nu/Articles/Vol3/v3n2p49-56.pdf>